

„SEVERSKÝ“ HROT ŠÍPU Z DIVINKY¹

Michal Holeščák

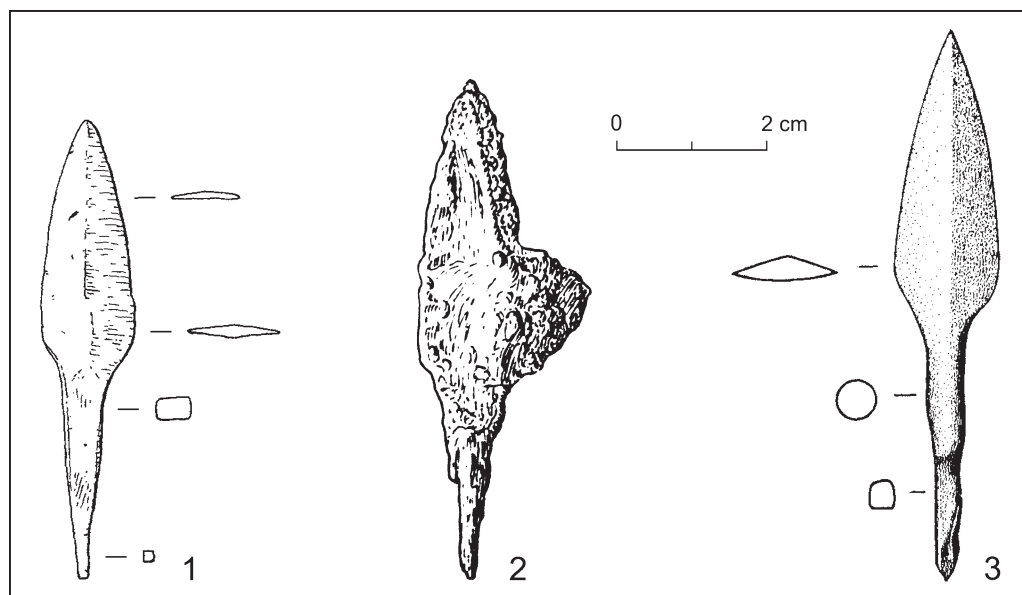
Key words: *arrowhead, Northwestern Slovakia, Slavs, typology.*

Počas výskumu na hradisku v Divinke, poloha Veľký vrch, sa počas výskumnej sezóny našiel hrot šípu patriaci do včasnostredovekej fázy jeho osídlenia. Hrot má mierne konvexno-konkávnu čepeľ, ktorej maximálne rozšírenie je v spodnej časti hrotu. Čepeľ je plochá, z jednej strany s viditeľným miernym stredovým rebrom, prechádzajúca do krčka splošteného kvadratického prierezu, mierne odsadeného od taktiež kvadratického trňa. Celková dĺžka vrátane trňa dosahuje 60 mm, pričom dĺžka čepele vrátane krčka je 32 mm. Maximálna šírka čepele je 12 mm (obr. 1: 1).

Na našom území sa mu tvarom čepele podľa publikovaného zobrazenia najviac podobá hrot šípu z mohyly 23 zo Skalice. Autorom publikácie je opisovaný ako plochý fragment hrotu s pôvodne trojkridelkovým prierezom (obr. 1: 2; *Budinský-Krič-ka 1959*, 92, tab. XXXIII: 2), hoci podľa kresbovej dokumentácie je možné uvažovať o jeho nesprávnom zaradení kvôli postdepozíčnej deformácii. Z prostredia Slovenska je možné do skupiny týchto hrotov azda začleniť aj tvarovo obdobný, plochý, avšak výraznejšie profilovaný exemplár, vrátane naznačeného stredového rebra so schodovito odčleneným krčkom od trňa z Bojnej (*Pieta 2015*, obr. 13: 16). Taktiež podobný, mierne deformovaný hrot pochádza z Dolnej Marikovej (*Pieta 2016*, obr. 10: 9). Pôvodne autor príspevku priradil hrot z Bojnej vo svojej typológii k šípom s konvexno-konkávnym tvarom čepele typu AIII1 (*Holeščák 2016*, 17). Tento typ sa nachádza najmä na slovanských hradiskách, ktoré boli dobyté staromaďarskými vojskami na prelome 9. a 10. stor. až v prvej polovici 10. stor. (*König 2016*, 185, obr. 1; *Schulze-Dörrlamm 2002*, 112, 114, obr. 4: 15–20). Konvexne-konkávne hroty šíпов, ktoré patria do skupiny súvisiacej so staromaďarskými kočovníkmi sú však širšie, ich maximálne rozšírenie je vyššie a bližšie k stredu hrotu, s konkávnou dolnou časťou omnoho výraznejšou.

Pri hľadaní pôvodu šípu z Divinky je potrebné upriamiť pohľad na nálezy v oblasti severných, či severozápadných Slovanov a nie v nomádskom prostredí tzv. starých Maďarov. Na rozdiel od Bojnej, kde je nálezový fond hrotov šíпов omnoho väčší, na Veľkom vrchu nebol nájdený žiaden archeologický materiál, ktorý by bolo

¹ Príspevok vznikol s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy APVV-15-0330.



Obr. 1. Hroty šípov zo severozápadného slovanského prostredia. 1 – Divinka-Veľký vrch (kresba Ž. Nagyová); 2 – Skalica (podľa *Budinský-Krička 1959*, tab. 26: 2); 3 – Starigard (podľa *Kempke 1991*, tab. 8: 8).

možné spájať so staromaďarskými nájzdmi. Takmer identická analógia s katalógovým číslom 40 bola nájdená na lokalite Starigard/Oldenburger v neskoroslovanskom horizonte východnej časti tohto hradiska (obr. 1: 3). Z tvarového hľadiska patrí tento hrot šípku do pomerne širokého Kempkeho typu Ib (*Kempke 1991*, tab. 27). Spoločne sú v tomto type zastúpené aj rovnako štíhle, ale dlhšie hroty s viac predĺženým krčkom. Ich pôvod sa hľadá vo vikingskom prostredí, pričom sa do baltského priestoru dostali obchodnou, nie vojenskou cestou (*Kempke 1991*, 24–26). Analogické nálezy zo severnej Európy, primárne zo Škandinávie a baltského pobrežia (*Kempke 1991*, mapa 1) majú tvar štíhly a listovitý, no občas aj mierne hranený (*Kempke 1991*, obr. 7; 8). Ich výskyt je možné sledovať už v 8. stor., najčastejšie sú však od 9. až po začiatok 11. stor. Obdobné paralely je možné hľadať aj na iných lokalitách v blízkosti Baltu, a tiež v prostredí stredovekej Rusi, kde sú historicky doložené kontakty s Vikingami (*Kempke 1991*, 45). Tu sa štíhle listovité hroty s trňom objavujú pozdĺž obchodných ciest až po Karpatský oblúk (*Kainov 1999*, obr. 9), uvažuje sa však aj o domácich výrobcov na základe severských predlôh, napríklad v Gnezdove (*Kainov 1999*, 52). A. Medvedev zaradil do svojej databázy šesť obdobných exemplárov vyčlenených ako typ 34, datovaný do 8.–9. stor. Boli nájdené v širokom geografickom rámci, od Archangelsku po Orenburg (*Medvedev 1966*, 45, tab. 30: 30).

Aj v československej archeologickej obci bol už spochybnený paušálne staromaďarský pôvod plochých hrotov s trňom. A. Ruttkay síce datuje začiatok výskytu hrotov jeho typu B1c (*Ruttkay 1976*, obr. 54), ktorý je skúmanému predmetu najpodobnej-

ší, do 9. stor. a ich hlavný výskyt spája so staromaďarským etnikom, avšak spomína aj severské analógie (Ruttkay 1976, 329, 330). V. Hrubý (1955, 181) úzke listovité hroty s trňom, analogické s Kempkeho typom I, z pohrebiska v Starom Měste dotoval do druhej polovice 9. stor. a nachádzal analógie v severnom Poľsku. Otázka pôvodu plochých hrotov s trňom je reflektovaná aj M. Hanuliakom, ktorý okrem staromaďarských spomína aj vplyvy z franského prostredia (Hanuliak 2004, 148). Rovnaký názor prezentoval aj P. Šalkovský (2011, 70, 71). Obaja autori však používajú termín „romboidné“ hroty, čo je síce v archeologickej literatúre zaužívané ako *terminus technicus* pre staromaďarské typy hrotov šípov, avšak terminologicky v slovenskom jazyku je toto slovo nesprávne, a taktiež nepokrýva širšiu škálu ich tvarov.

Aký je teda pôvod hrotu šípu z Divinky? Priamy kontakt s Vikingami nie je možné predpokladať, obdobné typy hrotov na území strednej Európy však mohli byť sprostredkované prostredníctvom západných Slovanov z oblasti Baltu, resp. východných Slovanov z Rusi a dostať sa aj na naše územie. Nie je možné vylúčiť ani jeho domácu provenienciu, inšpirovanú cudzími predlohami. Isté však je, že v súčasnom stave bádania nie je možné všetky ploché hroty šípov s trňovým upevnením na driebce automaticky spájať so staromaďarskými bojovníkmi. Práve diskutovaný exemplár patrí do menej zastúpenej skupiny s pôvodom v prostredí západných, resp. severozápadných Slovanov.

Literatúra

- Budinský-Krička 1959 – V. Budinský-Krička: *Slovanské mohyly v Skalici*. Bratislava 1959.
- Hanuliak 2004 – M. Hanuliak: *Veľkomoravské pohrebiská. Pochovávanie v 9.–10. storočí na území Slovenska*. Nitra 2004.
- Holeščák 2016 – M. Holeščák: Terminológia a typológia diaľkových zbraní z obdobia včasného stredoveku na území Slovenska. *Študijné zvesti AÚ SAV*, 59, 2016, 5–24.
- Hrubý 1955 – V. Hrubý: *Staré Město: Velkomoravské pohřebiště „Na Valách“*. Praha 1955.
- Kainov 1999 – S. J. Kainov: Lancetovidnje nakonečniki strel iz razkopok Gnezdova. In: E. Nosov: *Rannestrednevekove drevnosti Severnoj Rusi i jejo sosedej*. Sankt Petersburg 1999, 49–62.
- Kempke 1991 – T. Kempke: *Starigard/Oldenburger Hauptburg der Slawen in Wagrien III. Die Waffen des 8.–13. Jahrhunderts*. Neumünster 1991.
- König 2016 – T. König: Nitrianski Slovania a zánik Veľkej Moravy. In: B. Chudzińska/M. Wojenka/M. Woloszyn (red.): *Od Bachórze do Światowida ze Zbrucza. Tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu źródłoznawczym*. Księga jubileuszowa Profesora Michała Parczewskiego. Kraków – Rzeszów 2016, 181 – 191.
- Medvedev 1966 – A. Medvedev: *Ručnoje metal'noje oružije (luk i strelj, samostrel) VIII–XIV vv*. Moskva 1966.
- Pieta 2015 – K. Pieta: Včasnostredoveké mocenské centrum Bojná – výskumy v rokoch 2007–2013. In: K. Pieta/Z. Robak (eds.): *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. Nitra 2016, 9–50.

Pieta 2016 – K. Pieta: Hromadné nálezy z Prosieka a Vyšného Kubína. *Slovenská archeológia* 64, 2016, 261–279.

Ruttkay 1976 – A. Ruttkay: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei. Teil 2. *Slovenská archeológia* 24, 1976, 245–359.

Schulze-Dörrlamm 2002 – M. Schulze-Dörrlamm: Die Ungarneinfälle des 10. Jahrhunderts im Spiegel archäologischer Funde. In: J. Henning (Hrsg.): *Europa im 10. Jahrhundert. Archäologie einer Aufbruchzeit*. Mainz 2002, 109–122.

Šalkovský 2011 – P. Šalkovský: *Stredné Slovensko vo včasnom stredoveku*. Nitra 2011.

“Nordic“ Arrowhead from Divinka

Michal Holeščák

Summary

Excavation season of 2017 at the hillfort in Divinka unearthed unique arrowhead was found. It has flat, convex-concave blade, short neck and tang. Similar arrowheads are usually connected with the Old Hungarians in the early 10th cent., as they are found at the hillforts hit by their raids. However, specimen from the Old Hungarian graves have much wider blade and lack the visible neck. Also, the excavations at Divinka didn't unearth any other items that have analogies in the steppe region. Therefore, the origin of this shape of arrowheads must be searched elsewhere. Some scientists already proposed, that even though tanged arrowheads are usually belonging with the nomadic tribes, there is also other stream of influences that must be considered. Narrow, mostly leaf-shaped tanged arrowheads, with or without the neck can be found in the Nordic milieu in the Early Medieval Period. From here, the influence spreads southeast, to the region of Rus, but mostly towards southwest – to the Baltic Slavs. Here, at the Slavic fortified settlement in Starigard/Oldenburger, can be found nearly identical arrowheads, dated from the 9th till the beginning of the 11th cent. Since the direct contact with the Nordic regions is less probably, provenience of the arrowhead from Divinka, as well as some other similar specimen from the territory of Slovakia, most possibly lies in the area inhabited by the northwestern Slavs.

Fig. 1. Arrowheads from area of Northwestern Slavs. 1 – Divinka-Veľký vrch (drawn by Ž. Nagyová); 2 – Skalica (according *Budinský-Krička 1959*, pl. 26: 2); 3 – Starigard (according *Kempke 1991*, pl. 8: 8).

Mgr. Michal Holeščák, PhD.

Archeologický ústav SAV

Akademická 2

949 21 Nitra

michal.holescak@savba.sk